

VAALILIITTOYHTEISTYÖN VAIKUTUS EDUSKUNTARYHMIEN VOIMASUHTEISIIN

Pertti Pesonen

Tarkastelutehtävä

Suomessa noudatetaan suhteellista vaalitapaa. Maassa on 199 kansanedustajan valitsemista varten nykyisin 14 vaalipiiriä, kustakin 1962 valitussa eduskunnassa 9—20 edustajaa. Suomessa käytetään suurempia vaalipiirejä kuin monessa muussa suhteellisen vaalitavan maassa, mutta täälläkään edustajanpaikat eivät jakaudu tarkalleen samassa suhteessa kuin puolueet saavat ääniä. Ehdoton suhteellisuus edellyttäisi koko maan pitämistä yhtenä vaalipiirinä, mikä on kuitenkin harvinainen menettely. Lähelle tarkkaa suhteellisuutta voitaisiin myös päästä laskemalla eri vaalipiireissä käyttämättä jääneet äänet puolueiden hyväksi laajoissa ylemmän asteen vaalipiireissä tai koko maan alueella. Edellistä tapaa sovelletaankin mm. Itävallassa ja Kreikassa, jälkimmäistä Italian edustajainhuoneen vaaleissa.

Vaalipiiriin jaon puitteissa taas voidaan ajatella mahdollisuutta yhdistellä vaaliliittoja ns. vaalirenkaiksi.

Tarkan suhteellisuuden puuttuminen on yleensä antanut Suomen suurille puolueille muutamia 'lisäpaikkoja' sekä vastaavasti verottanut pienten puolueiden edustusta. Ankarimmin se haittaa niitä pieniä puolueita, joiden kannatus ei keskity vain muutamaan vaalipiiriin.

Edustajanpaikkojen jakaantumisesta siis kilpaillaan erikseen kunkin yksityisen vaalipiirin tasolla. Jännittävin kiista käydään ns. viimeisestä paikasta eli siitä, mikä vaaliliitto saa valituksi edustajan pienimmällä valintaan oikeuttavalla vertausluvulla. Tämä ratkaisu saattaa riippua sangen harvoista äänistä. Niinpä vain kahden äänen ero toi 1958 eduskuntaan itsenäisten sosialidemokraattien Valdemar Liljeströmin ja jätti sosialidemokraattisen puolueen ilman viidettä helsinkiläisedustajaa. Jos taas pientalonpoikien puolue olisi saanut 1962 Kuopion läänissä 28 lisääntä, Veikko Venamo olisi päässyt eduskuntaan ja kokoomus olisi menettänyt tämän vaalipiirin toisen paikkansa.

Kun kilpaillaan »viimeisestä paikasta», toisiaan lähellä olevat puolueet voivat vahvistaa yhteistä asemaansa liittämällä ehdokkaansa samaksi vaali-

liitoksi. Käytetäänhän suurten vaaliliittojen äänet d'Hondt'in menetelmässä yleensä tarkemmin kuin pienten. Erityisesti yhteisvaaliliitot lisäävät sellaisten äänimäärien merkitystä, jotka eivät oikeuttaisi erillisinä yhteenkään edustajanpaikkaan. Mutta toisaalta tällaiset vaaliliitot pakottavat puolueita rajoittamaan ehdokkaidensa lukua, koska ehdokkaiden yhteismäärä ei saa olla niissäkään suurempi kuin vaalipiiristä valittavien edustajien luku. Yhteisistä vaaliliitoista saattaa myös koitua lisävaikeuksia eri osapuolten vaalitoiminnan suunnittelulle ja hoitamiselle.

Käytännössä vaaliliittoyhteistyö on rajoittunut porvarillisten puolueiden piiriin. Kansanedustajain vaaleista on saatavissa vain yksi esimerkki kommunistien ja sosialidemokraattien yhteistyöstä, nimittäin »Yhtynyt työväki» 1924 Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Ainoita vasemmiston ja ei-sosialistisen puolueen vaaliliittoja ovat olleet Skdl:n ja pienviljelijäin puolueen seitsemän vaaliliittoa vuoden 1945 vaaleissa. Edistyspuolue ja vuodesta 1951 Suomen kansanpuolue on ollut yhtenä osapuolena melkein kaikissa porvarillisissa vaaliliitoissa. Tämä ryhmä on solminut vuosina 1919—62 yhteensä 45 vaaliliittoa maalaisliiton ja 37 kokoomuksen kanssa sekä neljä vaaliliittoa kummankin kanssa samanaikaisesti. Kuudessa muussa sen vaaliliitossa ovat ruotsalaiset olleet vielä neljäntenä mukana, ja yhden vaaliliiton ovat solmineet vain kansanpuolue sekä maalaisliitto ja ruotsalaiset. Ilman edistystä tai kansanpuoluetta ei olekaan esiintynyt muita porvarillisten puolueiden vaaliliittoja kuin neljä maalaisliiton ja kokoomuksen välistä sekä yksi maalaisliiton ja ruotsalaisten vaaliliitto. Sanotuissa luvuissa tosin ei ole otettu ollenkaan huomioon isänmaallista kansanliikettä eikä pikkupuolueita, esimerkiksi pienviljelijäin puoluetta tai vapaamielisten liittoa.¹

Taulukko 1 Suomen edustajainvaalien tulokset 1951, 1954, 1958 ja 1962

Puolueet	Äänimäärät				Edustajanpaikat			
	1951	1954	1958	1962	-51	-54	-58	-62
Skdl	391 362	433 528	450 506	507 124	43	43	50	47
SdOpp/Tpsl	—	—	33 947	100 396	—	—	3	2
Sd	480 754	527 094	450 212	448 930	53	54	48	38
Pvp, MIOpp, Spp	4 964	1 040	5 057	49 773	—	—	—	—
MI	421 613	483 958	448 364	528 409	51	53	48	53
Kp	102 933	158 323	114 617	146 005	10	13	8	13
Vpm	4 936	6 810	6 424	12 000	—	—	—	1
Kok	264 044	257 025	297 094	364 638	28	24	29	32
Ruots.	137 171	140 130	130 888	147 655	15	13	14	14
Muut	5 040	349	7 126	15 065	—	—	—	—
Yhteensä	1 812 817	2 008 257	1 944 235	2 301 998	200	200	200	200

¹ Lähde: Onni Rantala »Vaaliliittoyhteistyö Suomen eduskuntavaaleissa 1907—58» (Tampere: 1963), s. 4—7 ja SVT XXIX A: 28 (Helsinki: 1962), s. 7, 12.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on selvittää, kuinka paljon vaaliliittoyhteistyöllä voidaan muuttaa puolueiden voimasuhteita Suomen eduskunnassa. Tarkastelu suoritetaan yhdistelemällä vaalipiireittäin puolueiden äänimääriä ja laskemalla näiden yhdistelmien vertauslukuja. Aineistona käytetään todellisia vaalituloksia. Keskitytään tarkastelemaan kolmia viimeksi toimitettuja edustajainvaaleja,² joiden tuloksista ovat yleistiedot taulukossa 1.

Tarkastelussa käytetään siinä mielessä puhtaasti 'tekniisiä' laskutoimituksia, ettei voida ottaa huomioon yhteisvaaliliittojen mahdollista vaikutusta puolueiden äänimääriin. On siis tehtävä se ilmeisen epärealistinen olettaus, että eri puolueet saavat vaalipiirissä tietyn äänimääränsä riippumatta vaaliliittoyhteistyöstä ja mm. ehdokkaidensa lukumäärästä. Jos yhteisvaaliliiton todetaan tuottavan lisäpaikan, tämä paikka luetaan sen vaaliliitto-osapuolen hyväksi, joka on yksin saanut suurimman edustajatta jääneen vertausluvun. Huomiota ei siis kiinnitetä ehdokkaiden henkilökohtaisiin äänimääriin, jotka voisivat käytännössä aiheuttaa toisenlaisia paikkojen jakaantumisia.

Vaalit maaliskuussa 1954

Tausta

Neljännet toisen maailmansodan jälkeiset edustajainvaalit toimitettiin eduskunnan hajotuksen jälkeen 7.—8. 3. 1954. Maan vaalipiirijakoa olisi muutettu 1952 erottamalla Helsingin kaupunki ja Uusimaa eri vaalipiireiksi ja siirtämällä yksi kunta (Nurmo) Vaasan läänin pohjoisesta sen eteläiseen vaalipiiriin. Helsingistä valittiin 19 ja Uudeltamaalta 15 edustajaa, eli yhteensä yksi edustaja enemmän kuin 1951. Lapin läänin vaalipiiri sai myös yhden lisäpaikan. Edustajan menettivät molemmat Turun ja Porin läänin vaalipiirit.

Vaaleihin osallistuttiin ennätysmäisen vilkkaasti: äänestämässä kävi 2 019 000 henkilöä (79.9 %) eli 193 000 enemmän kuin 1951. Äänimääräänsä lisäsi eniten maalaisliitto, joka sai 62 300 ääntä enemmän kuin 1951. Suhteellisesti suurin lisäys tuli Suomen kansanpuolueelle: 55 400 ääntä (54 %) enemmän kuin edellisellä kerralla. Sosialidemokraattinen puolue voitti 46 300 ja Skdl 42 200 ääntä, mutta ruotsalainen kansanpuolue vain 3 000. Kokoomukselle jopa annettiin nyt 7 000 ääntä vähemmän kuin 1951.

² Lähde: SVT XXIX A: 23, 24, 26 ja 28 sekä pienten puolueiden ja kahden Sd:n vaaliliiton osalta Tilastollisen päätoimiston julkaisemat aineisto v:lta 1954.

Taulukko 2 Vuoden 1954 edustajinvaalien (a) toiseksi pienim suurimmat varamiehen vertausluvut vaalipiireittäin

Vaalipiirit	(a) Toiseksi pienin	
Helsingin kaup.	Sd (6)	10749.8
Uudenmaan l.	Skdl (3)	10007.0
Turun l. etel.	Kok (2)	10088.5
Turun l. pohj.	Sd (4)	10092.7
Hämeen l. etel.	Sd (5)	9517.6
Hämeen l. pohj.	Skdl (4)	9797.6
Kymen l.	Skdl (2)	10035.0
Mikkelin l.	Kp + Kok (2)	9278.5
Kuopion l. länt.	Kp + Kok + Vpm (2)	8776.0
Kuopion l. it.	MI (4)	8061.7
Vaasan l. it.	Kp + Kok (2)	9024.0
Vaasan l. etel.	R (3)	8846.0
Vaasan l. pohj.	Sd/suom. (1)	8746
Oulun l.	Skdl (6)	8711.8
Lapin l.	Skdl (3)	8578.0

(1) Vaalien tulos

Edustajanpaikat jakaantuivat viidessä vaalipiirissä (ja lisäksi Ahvenanmaalla) samoin kuin 1951. Kokoomukselta meni paikka kansanpuolueelle Uudellamaalla, Hämeen pohjoisessa ja Kymen läänin vaalipiirissä sekä maalaisliitolle Hämeen eteläisessä vaalipiirissä. Kansanpuolue taas menetti maalaisliitolle paikkansa Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä, mutta otti siltä korvauksen Vaasan itäisessä. Lapin uuden paikan sai maalaisliitto, kun taas Turun ja Porin läänin vähennetyt paikat pienensivät ruotsalaisen kansanpuolueen ja Skdl:n eduskuntaryhmiä. Ruotsalaisilta meni edustajanpaikka myös Uudellamaalla, missä Skdl ja sosialidemokraatit puolestaan saivat kumpikin yhden lisäpaikan.

Uuden eduskunnan voimasuhteet olivat lähes edellisen kaltaiset: Skdl:n ryhmän pysyttyä ennallaan ja sosialidemokraattien voitettua yhden paikan vasemmiston ja porvarillisten voimasuhteeksi tuli nyt 97—103. Porvarillisista puolueista kokoomus kärsi toisen peräkkäisen vaalitappionsa ja menetti neljä paikkaa; ruotsalaisilta meni kaksi edustajaa. Maalaisliitto voitti takaisin kaksi edellisissä vaaleissa menettämäänsä paikkaa. Suomen kansanpuolue menestyi parhaiten ja sai kolme lisäpaikkaa.

(2) Vaaliliittojen merkitys

Skdl, sosialidemokraattinen puolue ja ruotsalainen kansanpuolue eivät osallistuneet 1954 vaaliliittoyhteistyöhön, olivatpa sosialidemokraatit vielä jakaantuneina suomalaiseen ja ruotsalaiseen vaaliliittoon kahdessa Vaasan läänin vaalipiirissä. Kansanpuolueella ja kokoomuksella oli seitsemän

mät ja (b) pienimmät valintaan oikeuttavat vertausluvut sekä (c) (vaaliliitto, vertausluvun jakaja ja vertausluku)

(b) Pienin		(c) valitsematta jäänyt	
Skdl (4)	10705.7	MI + Kok + Vpm (4)	10393.5
Sd (5)	9528.6	R (4)	9255.0
Sd (4)	10030.0	MI (4)	8461.7
MI (4)	9478.5	Skdl (4)	8847.7
MI (3)	9424.0	Kp + Vpm (2)	8733.0
Sd (5)	9172.8	Kok (3)	8454.3
Sd (6)	9523.8	MI (5)	8755.0
MI + Pvp (5)	7696.6	Sd (5)	7611.4
MI (5)	8750.2	Sd (3)	7937.6
Sd (4)	7945.0	MI (5)	6449.4
Sd (4)	8586.0	MI (5)	7905.6
MI (3)	8315.6	Skdl (2)	7855.5
MI (3)	8009.6	R (3)	7655.0
MI (8)	8683.5	MI (9)	7707.4
MI (4)	7756.2	Skdl (4)	6433.5

yhteistä vaaliliittoa: Turun ja Porin läänin pohjoisessa, Mikkelin läänin, Kuopion läntisessä, Vaasan itäisessä, eteläisessä ja pohjoisessa sekä Lapin läänin vaalipiirissä. Maalaisliitto ja kokoomus solmivat vaaliliiton Helsingissä. Vapaamielisten liitolla oli ehdokkaita kuudessa vaalipiirissä: kokoomuksen vaaliliitossa Kymen ja Oulun lääneissä, kansanpuolueen vaaliliitossa Hämeen eteläisessä sekä näiden yhteisessä vaaliliitossa Kuopion läntisessä vaalipiirissä ja maalaisliiton ja kokoomuksen vaaliliitossa Helsingissä. Pienviljelijäin puolueen ehdokkaita oli maalaisliiton vaaliliitossa Hämeen pohjoisessa ja Mikkelin läänin vaalipiireissä sekä kansanpuolueen vaaliliitossa Oulun läänissä.

Pienviljelijäin puolueen 477 ääntä auttoivatkin maalaisliittoa viemään Mikkelin läänissä sosialidemokraattien viidennen paikan (taulukko 2). Mutta jos myös kansanpuolue olisi ollut tässä vaalipiirissä yksin, sociali-

Taulukko 3. Erialaisten vaaliliittoyhdistelmien vaikutus puolueiden voimasuhteisiin 7.—8. 3. 1954.

	Skdl	Sd	MI	Kp	Kok	R
Vaalien tulos, jos koko maa olisi ollut yhtenä vaalipiirinä	43	53	48	16	26	14
(1) Vaalien tulos todellisuudessa	43	54	53	13	24	13
(2) Muutokset tuloksesta, jos vaaliliittoja ei olisi solmittu	+ 1	+ 2	+ 1	- 3	- 1	0
(3) Muutokset, jos Kp + Kok + Vmp olisivat solmineet kaikkialla yhteiset vaaliliitot ..	- 1	0	- 1	+ 1	+ 1	0
(4) Muutokset, jos myös R olisi osallistunut vaaliliittoihin Kp + Kok + Vpm	- 1	- 1	- 2	+ 1	+ 1	+ 2
(5) Muutokset, jos MI olisi kuulunut viidennenä vaaliliittoihin Kp + Kok + Vpm + R	- 1	- 4	+ 1	+ 1	+ 2	+ 1
(6) Muutokset, jos koko maassa olisi solmittu seuraavat neljä vaaliliittoa: Skdl / Sd / MI + Kp + Vpm + Pvp + R / Kok	- 1	- 3	+ 2	+ 2	- 1	+ 1

demokraatit olisivat ottaneet tämän paikan kansanpuolueelta. Kaikkiaan kansanpuolueen ja kokoomuksen vaaliliittoyhteistyö muutti vaalien tulosta neljässä vaalipiirissä. Kansanpuolue näet voitti sen avulla sosialidemokraateilta myös Kuopion läänin läntisessä sekä maalaisliitolta Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä. Kokoomus puolestaan sai Skdl:n neljännen paikan Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Niin kuin taulukossa 3 esitetään, vasemmiston ja porvarillisten voimasuhteeksi olisi tullut ilman vaaliliittoja 100—100.

(3) *Kansanpuolueen ja kokoomuksen yhteistyö*

Jos kansanpuolue ja kokoomus olisivat esiintyneet yhdessä myös niissä kuudessa vaalipiirissä, joissa näin ei todellisuudessa tapahtunut, kumpikin olisi hyötynyt vielä yhden lisäpaikan. Helsingissä niiden yhteinen äänimäärä 75 699 olisi antanut seitsemännen paikan vertausluvuksi 10814, mikä olisi siirtänyt Skdl:ltä paikan kokoomukselle. Tämä olisi siis tapahtunut ilmankin vapaamielisten (2319) ja maalaisliiton (703) saamia ääniä. Hämeen läänin eteläisessä vaalipiirissä kansanpuolueen ja vapaamielisten vaaliliitto oli kärkkymässä maalaisliiton kolmatta paikkaa; yhteisvaaliliitto kokoomuksen kanssa olisi siirtänyt tämän paikan kansanpuolueelle vertausluvulla 10259.7.

(4) *Ruotsalaiset*

Jos ajateltuihin kansanpuolueen, kokoomuksen ja vapaamielisten vaaliliittoihin olisi yhdistetty lisäksi ruotsalaisen kansanpuolueen äänet, ruotsalaiset olisivat saaneet lisäpaikan kummassakin vaalipiirissä, jossa puolue jäi suurimmalla vertausluvulla kärkkymään uutta paikkaa. Uudellamaalla sille olisi tullut sosialidemokraattien viides sekä Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä maalaisliiton kolmas paikka. Vasemmiston ja porvarillisten voimasuhde olisi ollut 95—105.

(5) *Yhteisporvarilliset vaaliliitot*

Suurimman teoreettisen hyödyn eduskunnan ei-sosialistiset puolueet saavuttaisivat siinä tapauksessa, että niiden äänet laskettaisiin jokaisessa vaalipiirissä yhden laajan vaaliliiton hyväksi. Tällainen menettely olisi 1954

pienentänyt sosialidemokraattien ryhmää neljällä sekä Skdl:n yhdellä edustajalla. Eduskunnan voimasuhteeksi olisi tullut 92—108.

Muutoksista olisi kaksi ollut edellä esiteltyjä: kokoomus olisi saanut Helsingissä Skdl:n paikan sekä ruotsalaiset Uudellamaalla sosialidemokraattien paikan. Hämeen eteläisessä olisi kansanpuolueen lisäpaikka nyt tullut sosialidemokraateilta eikä maalaisliitolta. Yhteinen vaaliliitto olisi puolustanut maalaisliittoa ruotsalaisia vastaan Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä sekä myös tuonut maalaisliitolle Kymen läänissä sosialidemokraattien viidennen paikan ja auttanut kokoomusta voittamaan Hämeen pohjoisessa vaalipiirissä sosialidemokraattien viidennen paikan.

(6) *Keskustalaiset vaaliliitot*

Lopuksi voidaan tarkastella sitä mahdollisuutta, että kokoomus eikä maalaisliitto olisi jäänyt edellisessä kohdassa kuvattujen vaaliliittojen ulkopuolelle, jolloin koko maassa olisi taas esiintynyt kaksi vasemmistolaista ja kaksi porvarillista vaaliliittoa.

Tämä mahdollisuus olisi vienyt kokoomukselta yhden oman paikan. Kansanpuolue olisi näet saanut Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä yhden niistä kolmesta edustajanpaikasta, jotka kaikki menivät kokoomukselle näiden puolueiden yhteisessä vaaliliitossa. Edellisessä tarkastelussa kuviteltuun tilanteeseen olisi myös tullut joitakin muutoksia: Skdl:n paikka olisi mennyt Helsingissä kansanpuolueelle ja sosialidemokraattien paikka Hämeen pohjoisessa maalaisliitolle. Sen sijaan kansanpuolue ei olisikaan saanut Etelä-Hämeessä sosialidemokraattien viidettä paikkaa. Lisäksi tässä, samoin kuin edellisessäkin tarkastelussa, sosialidemokraateilta olisi mennyt paikka Kymen läänissä maalaisliitolle ja Uudenmaan läänissä ruotsalaisille. Vasemmiston ja porvarillisten puolueiden voimasuhteeksi olisi siis tullut 93—107.

Vaalit heinäkuussa 1958

Tausta

Vuonna 1958 noudatettiin ensimmäisen kerran 1955 annettua lakia, joka pidensi eduskunnan vaalikauden kolmesta vuodesta neljäksi vuodeksi. Vaalit toimitettiin normaaliin aikaan heinäkuun 6. ja 7. päivänä.

Maassa käytettiin samaa vaalipiirijakoa kuin 1954. Edustajanpaikkojen jakaantumiseen oli tullut vain yksi muutos: Kuopion läänin läntisestä vaalipiiristä valittiin yksi edustaja vähemmän ja Uudenmaan läänin vaalipiiristä vastaavasti yksi enemmän kuin 1954. Puolueolot olivat sikäli muuttumassa,

Taulukko 4 Vuoden 1958 edustajainvaalien (a) toiseksi pienin suurimmat varamiehen vertausluvut vaalipiireittäin

Vaalipiirit	(a) Toiseksi pienin	
Helsingin kaup.	Kok + Vpm (5)	10091.0
Uudenmaan l.	Sd (5)	9026.0
Turun l. etel.	Sd (4)	9310.7
Turun l. pohj.	Sd (4)	9013.0
Hämeen l. etel.	Kok + Vpm (3)	9557.0
Hämeen l. pohj.	Kok (3)	10174.6
Kymen l.	Kok + Vpm (3) ..	9398.6
Mikkelin l.	MI (5)	7281.0
Kuopion l. länt.	Skdl (4)	9033.5
Kuopion l. it.	Sd (4)	7395.2
Vaasan l. it.	Kp + Kok + Vpm (2)	9101.5
Vaasan l. etel.	R (3)	8388.3
Vaasan l. pohj.	MI (3)	7382.6
Oulun l.	Sd (2)	8867.0
Lapin l.	MI (3)	9371.6

että sosialidemokraattisen puolueen hajoaminen oli alkanut; tämän puolueen oppositio irtaantui neljässä vaalipiirissä omaksi vaaliliitokseen. Myös maalaisliitosta erkani oppositioryhmä kahdessa vaalipiirissä.

Vuoden 1958 äänestysprosentti oli vain 75.0. Kokoomus ja Skdl kuitenkin lisäsivät äänimääräänsä, edellinen 40 000 ja jälkimmäinen 17 000 äänellä (taulukko 1). Jos koko maa olisi ollut yhtenä vaalipiirinä 1954 ja 1958, Skdl olisi nyt voittanut neljä ja kokoomus viisi paikkaa, kun taas maalaisliitto olisi menettänyt kaksi, kansanpuolue neljä ja sos.dem. puolue seitsemän paikkaa, joista neljä oppositiolleen.

(1) Vaalien tulos

Todellisuudessa Skdl sai seitsemän uutta edustajanpaikkaa ja kokoomus viisi lisäpaikkaa. Sosialidemokraatit menettivät kuusi paikkaa, niistä oppositiolleen kolme. Maalaisliitolta ja kansanpuolueelta meni kummaltakin viisi edustajaa. Uudenmaan lisäpaikan sai ruotsalainen kansanpuolue. Vasemmiston ja porvarillisten puolueiden voimasuhteeksi tuli 101—99.

Itsenäinen sosialidemokraattinen vaaliliitto sai kolme edustajaansa Helsingistä ja molemmista Hämeen vaalipiireistä. Skdl voitti paikan maalaisliitolta Turun ja Porin läänin pohjoisessa, Vaasan eteläisessä sekä Oulun ja Lapin vaalipiirissä, sosialidemokraateilta Hämeen pohjoisessa ja Vaasan itäisessä sekä kansanpuolueelta Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä. Kokoomukselle siirtyi edustajanpaikka sosialidemokraattiselta puolueelta Helsingissä, Hämeen eteläisessä ja Kymen läänin vaalipiirissä sekä kansanpuolueelta Helsingissä ja Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiiri-

mät ja (b) pienimmät valintaan oikeuttavat vertausluvut sekä (c) (vaaliliitto, vertausluvun jakaja ja vertausluku)

(b) Pienin		(c) Valitsematta jäänyt	
SdOpp (1)	9671	Sd (5)	9669.0
R (4)	8844.0	Skdl (4)	8312.0
Skdl (5)	8381.6	Kp (2)	8257.0
Skdl (4)	8821.0	MI (4)	8709.7
Sd (4)	8961.2	MI (3)	8812.0
Skdl (5)	8326.2	Sd (4)	8270.2
Kp (1)	9152	Skdl (6)	8871.1
Sd (5)	7068.4	Skdl (2)	6890.0
MI (5)	8046.8	Sd (3)	6672.0
MI (4)	7241.2	Skdl (3)	6074.6
Skdl (3)	8225.0	MI (5)	7627.2
Skdl (2)	7891.0	MI + Kp (3)	7671.0
Sd (1)	7205	R (3)	7006.0
Skdl (7)	8224,5	MI (8)	7979.1
Skdl (4)	7374.5	MI (4)	7028.2

rissä. Kuopion läänin läntiseltä vaalipiiriltä vähennetty paikka meni pois kansanpuolueelta.

»Viimeisen paikan» merkitystä kuvaavat erityisesti maalaisliiton menetykset. Ne kaikki sattuivat vaalipiireissä, joissa se oli 1954 saanut edustajan pienimmällä vertausluvulla (taulukko 2). Vastaavat paikat jäivät nyt vuorostaan ensimmäisinä kärkkymään eduskuntaan pääsyä (taulukko 4). Voitetuista paikoista taas tuli yhteensä seitsemän sille puolueelle, jolle oli 1954 jäänyt varamies suurimmalla vertausluvulla (Skdl:lle 3, Sd:lle 1, Kok:lle 2 ja R:lle 1 tällainen paikka).

(2) Vaaliliittojen merkitys

Puolueet solmivat 1958 suhteellisen vähän vaaliliittoja. Suomen kansanpuolue ja maalaisliitto olivat yhdessä Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä, kun taas kansanpuolueella ja kokoomuksella oli neljä yhteistä vaaliliittoa: Turun ja Porin läänin pohjoisessa, Vaasan itäisessä sekä Oulun ja Lapin läänien vaalipiirissä. Lapissa mukana oli myös maalaisliiton oppositio sekä Vaasan itäisessä ja Oulun läänissä vapaamielisten liitto. Viimeksimainitulla ryhmällä oli lisäksi ehdokkaita kansanpuolueen vaaliliitossa Uudellamaalla sekä kokoomuksen vaaliliitossa kaikkiaan kuudessa vaalipiirissä. Kokoomus olikin yksin vain viidessä, mutta kansanpuolue yhdeksässä vaalipiirissä.

Vain yksi kansanpuolueen ja kokoomuksen yhteinen vaaliliitto vaikutti eduskunnan kokoonpanoon: Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä kansanpuolueelle siirtyi maalaisliiton viides paikka (taulukko 5). Todettakoon

Taulukko 5 Erialaisten vaaliliittoyhdistelmien vaikutus puolueiden voimasuhteisiin 6.—7. 7. 1958

	Skdl	SdOpp	Sd	MI	Kp	Kok	R
Vaalien tulos, jos koko maa olisi ollut yhtenä vaalipiirinä	47	4	46	46	12	31	14
(1) Vaalien tulos todellisuudessa	50	3	48	48	8	29	14
(2) Muutokset, jos vaaliliittoja ei olisi solmittu	0	0	0	+1	-1	0	0
(3) Muutokset, jos Sd ja SdOpp olisivat olleet vaaliliitoissa, samoin MI ja MIOpp	-2	0	+1	+1	0	0	0
(4) Muutokset, jos Kp + Kok + Vpm olisivat solmineet kaikkialla yhteiset vaaliliitot	-2	0	-1	0	+1	+2	0
(5) Muutokset, jos myös R olisi osallistunut vaaliliittoihin Kp + Kok + Vpm	-2	-1	-2	0	+1	+2	+2
(6) Muutokset, jos MI olisi kuulunut viidennen vaaliliittoihin Kp + Kok + Vpm + R	-6	-1	-3	+6	+1	+1	+2
(7) Muutokset, jos vaaliliittoja MI + Kp + Kok + Vpm + R vastassa olisivat olleet Skdl sekä SdOpp + Sd	-6	0	-2	+6	+1	+1	0
(8) Muutokset, jos koko maassa olisi solmittu seuraavat neljä vaaliliittoa: Skdl / SdOpp + Sd / MI + Kp + R + Vpm / Kok	-3	-1	-3	+6	+1	-2	+2

lisäksi, että jos kokoomus olisi jäänyt yksin Lapin läänissä, maalaisliitto olisi vienyt sen ainoan paikan 190 lisä-äänellä.

(3) *Oppositioryhmät*

Oppositioryhmien irtaantumiset sosialidemokraattisesta puolueesta ja maalaisliitosta auttoivat Skdl:a saamaan 1958 kaksi lisäpaikkaa ja nostivat sen samalla kolmanneksi suurimman ryhmän paikalta eduskunnan suurimmaksi. Maalaisliiton opposition 2312 ääntä olisivat näet tuoneet Lapin läänissä maalaisliitolle neljännen edustajan ennen Skdl:n saamaa neljättä edustajaa, ja Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiirissä sosialidemokraatit olisivat yhtymällä säilyttäneet viidennen paikkansa, jonka Skdl nyt voitti. Ilman oppositioiden esiintymistä vasemmiston ja porvarillisten voimasuhteeksi olisi tullut 100—100.

(4) *Kansanpuolueen ja kokoomuksen yhteistyö*

Jos kansanpuolue ja kokoomus olisivat solmineet kaikkialla yhteiset vaaliliitot ja tilanne olisi muutoin pysynyt muuttumatta, vasemmisto olisi menettänyt kolme paikkaa. Eduskuntaan olisi siis tullut porvarillinen enemmistö 98—102.

Muutokset olisivat tapahtuneet Turun ja Porin läänin eteläisessä, Hämeen pohjoisessa sekä Mikkelin läänin vaalipiirissä. Ensiksi mainitussa

kansanpuolue sai ainoan edustajansa suurimmalla sekä kokoomuksen ja vapaamielisten vaaliliitto toisen edustajansa toiseksi suurimmalla vertausluvulla; käyttämättä jääneet äänet olisivat yhdessä helposti siirtäneet Skdl:n neljännen paikan kansanpuolueelle. Hukkaan menneet kansanpuolueen äänet taas olisivat siirtäneet kokoomukselle Pohjois-Hämeessä Skdl:n viidennen paikan ja Mikkelin läänissä sosialidemokraattien viidennen paikan.

(5) *Ruotsalaiset*

Ruotsalaisen kansanpuolueen liittyminen kuviteltuihin kansanpuolueen, kokoomuksen ja vapaamielisten vaaliliittoihin olisi jälleen hankkinut tälle kaksi lisäpaikkaa. Helsingissä sosialidemokraattien oppositio olisi menettänyt ruotsalaisille ainoan paikkansa sekä Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä sos.dem. puolue niin ikään ainoan paikkansa. Vasemmiston ja porvarillisten suhde olisi ollut tässä tapauksessa 96—104.

(6) *Yhteisporvarilliset vaaliliitot*

Jos taas tarkastellaan sitä mahdollisuutta, että kaikki porvarillisten puolueiden äänet olisi laskettu yhden vaaliliiton hyväksi, tilanteen havaitaan olleen vasemmiston kannalta 'vaarallisemman' kuin 1954. Näin laaja porvarillinen vaaliliittoyhteistyö olisi vallannut Skdl:lta kuusi paikkaa sekä sosialidemokraateilta yhteensä neljä paikkaa. Vaaliliitoista olisi hyötynyt eniten maalaisliitto (6 paikkaa). Vasemmiston ja porvarillisten puolueiden suhteeksi olisi tullut 91—109 vaaleissa saavutetun 101—99 asemesta.

Vaalipiireittäin olisi tapahtunut seuraavia muutoksia: Maalaisliitto olisi saanut Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä Skdl:n neljännen, Hämeen pohjoisessa Skdl:n viidennen, Vaasan eteläisessä Skdl:n toisen, Oulun läänissä Skdl:n seitsemännen sekä Lapin läänissä Skdl:n neljännen paikan ja lisäksi Hämeen eteläisessä vaalipiirissä sos.dem. puolueen neljännen paikan. Ruotsalaiset olisivat saaneet, kuten edellisessäkin tapauksessa, lisäpaikat Helsingissä ja Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Kansanpuolueelle olisi tullut Skdl:n viides paikka Turun ja Porin läänin eteläisessä ja kokoomukselle sosialidemokraattien viides paikka Mikkelin läänin vaalipiirissä.

(7) *Kolmet vaaliliitot*

Tässä ajateltuja yhteisporvarillisia vaaliliittoja vastaan olisivat sosialidemokraattiset vaaliliitot voineet puolustautua esiintymällä yhdessä myös niissä

neljässä vaalipiirissä, joissa ne olivat erillään. Opposition paikka olisikin tällöin säilynyt Helsingissä ja puolueen paikka Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Vasemmiston ja porvarillisten puolueiden suhteeksi olisi tullut 93—107.

(8) *Keskustalaiset vaaliliitot*

Lopuksi voidaan taas tarkastella sellaista tapausta, että kaikissa vaalipiireissä olisi muodostettu kaksi vasemmiston vaaliliittoa sekä kaksi porvarillista vaaliliittoa niin, että kokoomus olisi ollut yksin. Keskustavoitteisissa vaaliliitossa olisivat siis olleet maalaisliitto, kansanpuolueet, vapaamielisten liitto ja maalaisliiton oppositio. Maalaisliitolle ja molemmille kansanpuolueille tällainen menettely olisi ollut yhtä edullinen kuin ajateltu yhteisporvarillisten vaaliliittojen muodostaminen. Sen sijaan kokoomus olisi menettänyt kaksi paikkaa. Vasemmiston ja porvarillisten puolueiden voimasuhteeksi olisi tullut 94—106.

Skdl olisi menettänyt vain kolme edustajaa, nimittäin Turun ja Porin läänin eteläisessä Suomen kansanpuolueelle sekä Turun ja Porin läänin pohjoisessa ja Vaasan eteläisessä vaalipiirissä maalaisliitolle. Helsingissä olisi itsenäisen sosialidemokraattisen vaaliliiton ainoa paikka nytkin mennyt ruotsalaisille, kun taas sosialidemokraateilta olisi mennyt paikka maalaisliitolle Hämeen eteläisessä ja Mikkelin läänin vaalipiirissä sekä ruotsalaisille Vaasan pohjoisessa vaalipiirissä. Maalaisliitto olisi lisäksi saanut Kymen läänissä kokoomuksen kolmannen sekä Lapin läänissä sen ainoan paikan.

Vaalit helmikuussa 1962

Tausta

Olosuhteet poikkesivat edellisistä monessa suhteessa seuraavissa vaaleissa, jotka toimitettiin eduskunnan hajotuksen jälkeen 4.—5. 2. 1962. Maan vaalipiirijakoa oli muutettu joulukuussa 1960 vahvistetulla päätöksellä: Vaasan läänin eteläinen ja pohjoinen vaalipiiri yhdistettiin ja suunnilleen sen itäisestä tuli uusi Keski-Suomen läänin vaalipiiri. Kuntien siirtäminen vaalipiiristä toiseen koski laajasti muutamaa muutakin vaalipiiriä.

Puolueolot olivat ennätysmäisen rikkinäiset. Kaikissa 14 vaalipiirissä oli nyt ehdokkaita kolmella vasemmistopuolueella ja neljällä porvarillisella puolueella; jälkimmäisten ryhmän neljäntenä näet oli nyt Suomen pientalonpoikien puolue. Ruotsalaisten ehdokkaita oli (Ahvenanmaan lisäksi) nel-

jässä vaalipiirissä. Vapaamielisten liitto oli mukana vain viidessä vaalipiirissä, uusi Suomen keskustapuolue myös viidessä sekä pientalonpoikien puolueen oppositio kuudessa vaalipiirissä.

Maassa annettiin 358 000 ääntä enemmän kuin 1958 ja äänestysprosentti oli kerrassaan 85.1. Lisääniä tuli mm. maalaisliitolle 80 000, Skdl:lle 57 000, kokoomukselle 49 000, Suomen kansanpuolueelle 31 000 ja ruotsalaiselle kansanpuolueelle 17 000. Uusista puolueista sai Tpsl 100 000 sekä pientalonpoikien puolue 50 000 ääntä.

Jos koko maa olisi ollut 1958 ja 1962 yhtenä vaalipiirinä, äänimäärien muutokset olisivat oikeuttaneet maalaisliiton ja kansanpuolueen saamaan yhden lisäpaikan. Tpsl olisi saanut kahdeksan edustajaa (4 vuonna 1958) ja pientalonpoikien puolueelle olisi tullut neljä paikkaa. Skdl olisi nyt menettänyt kaksi paikkaa, sosialidemokraattinen puolue seitsemän sekä kokoomus ja ruotsalaiset yhden. Vapaamielisten liitto olisi saanut yhden paikan. Jos vielä voitaisiin ajatella pientalonpoikien puolueen opposition ja Suomen keskustapuolueen äänten yhdistämistä, näille olisi tullut yksi yhteinen edustaja ennen kansanpuolueen lisäpaikkaa.

(1) Vaalien tulos

Edustajanpaikkojen jakaantuminen ei vastannut kovinkaan tarkasti sanottua suhteellista jakoa (taulukko 7). Niinpä pientalonpoikien puolueen 50 000 ääntä menivät kokonaan hukkaan ja Tpsl sai vain kaksi kansanedustajaa. Maalaisliitto ja kansanpuolue saivat nyt saman suuruiset ryhmät kuin 1954, siis 53 ja 13 edustajaa, voitettuaan kumpikin viisi paikkaa. Kokoomukselle tuli kolme edustajaa lisää ja vapaamielisten liitto sai ensimmäisen kansanedustajansa. Skdl:lta meni kolme ja sos. dem. puolueelta 10 paikkaa. Vasemmiston ja porvarillisten voimasuhde on siis nykyisessä eduskunnassa 87—113. Näin suurta porvarillista enemmistöä ei ole valittu sitten vuoden 1939.

Uudessa Vaasan läänin vaalipiirissä tulivat molemmat lisäpaikat — entiseen eteläiseen ja pohjoiseen vaalipiiriin verrattaessa — maalaisliitolle. Jokaisessa muussa vaalipiirissä sen sijaan tapahtui myös varsinaisia paikkojen vaihdoksia. Helsingissä ja Uudellamaalla valittiin yksi edustaja enemmän kuin 1958, mutta paikan myös menetti edellisessä kokoomus, jälkimmäisessä ruotsalaiset. Voittajia olivat Helsingissä Suomen kansanpuolue ja vapaamieliset, Uudellamaalla Skdl ja kokoomus. Valittavien edustajien luvun pienentyminen merkitsi yhden edustajan tappiota lähinnä Tpsl:lle Pohjois-Hämeessä, sos. dem. puolueelle Mikkelin ja Pohjois-Karjalan läänissä sekä maalaisliitolle Keski-Suomessa.

Taulukko 6 Vuoden 1962 edustajainvaalien (a) toiseksi pienim suurimmat varamiehen vertausluvut vaalipiireittäin

Vaalipiirit	(a) Toiseksi pienin	
Helsingin	R (3)	12684.0
Uudenmaan	Skdl (4)	10085.2
Turun l. etel.	Sd (3)	11837.0
Turun l. pohj.	Skdl (4)	10090.2
Hämeen l. etel.	Kp (1)	10848
Hämeen l. pohj.	Kok (3)	11480.0
Kymen l.	Sd (5)	10782.4
Mikkelin l.	Kp + Kok (2)	8969.5
Pohjois-Karjalan	Kp + Kok (2)	7425.0
Kuopion l.	Ml + Kp + SppOpp (5)	9221.4
Keski-Suomen l.	Skdl (3)	9221.3
Vaasan l.	Ml + Kp + SppOpp (7)	10546.7
Oulun l.	Skdl (6)	10039.8
Lapin l.	Kok + Vpm (1)	8643

Skdl menetti nyt neljä paikkaa, jotka kaikki se oli voittanut 1958: Turun ja Porin läänin eteläisessä, Hämeen pohjoisessa sekä Oulun ja Lapin vaalipiirissä. Maalaisliitto puolestaan saavutti kaikki voittonsa vaalipiireissä, joissa se oli hävinnyt 1958: Turun ja Porin läänin pohjoisessa, Hämeen eteläisessä, Vaasan (2), Oulun (2) ja Lapin läänin vaalipiireissä; toisaalta se menetti paikan Kuopion ja Keski-Suomen lääneissä. Tpsl:lta menivät molemmat Hämeen paikat, mutta se sai 20 äänen erotuksella Keski-Suomessa sosialidemokraattisen puolueen kolmannen paikan. Mikkelin läänissä ja Pohjois-Karjalassa sosialidemokrateilta meni kerrassaan kaksi edustajaa; yhden edustajan se menetti edellä mainitun Keski-Suomen vaalipiirin lisäksi Turun ja Porin läänin eteläisessä ja pohjoisessa sekä Kuopion, Oulun ja Lapin vaalipiireissä. Kansanpuolue voitti takaisin neljä 1958 menettämäänsä paikkaa: Helsingissä, Turun ja Porin läänin eteläisessä, Hämeen pohjoisessa ja Kuopion läänin vaalipiirissä sekä sai lisäksi uudet paikat Pohjois-Karjalassa ja Lapissa. Kymen läänin paikkansa se menetti kokoomukselle. Kokoomukselle tuli kahden edellä mainitun lisäksi uusi edustaja Mikkelin ja Kuopion vaalipiireissä.

Olosuhteet olivat muuttuneet niin paljon, ettei 1962:n tuloksia voida tarkoin verrata 1958:n vaaleihin. Yllä mainittuihin siirtymiin sisältyi kuitenkin monia esimerkkejä »viimeisen paikan» vaihtumisesta puolueelta toiselle. Yhteensä kuudessa vaalipiirissä toi pienimmällä vertausluvulla valittu edustaja puolueelleen uuden edustajanpaikan. Harvinaisena ilmiönä on pidettävä sitä, että sosialidemokraattinen puolue menetti kahdessa vaalipiirissä kaksi paikkaa ja että maalaisliitto vastaavasti voitti kahdessa vaalipiirissä kaksi uutta paikkaa; harvinainen oli myös kokoomuksen saama uusi edustaja Kymen läänissä, jossa tämä puolue oli voittanut lisäpaikan juuri edellisissäkin vaaleissa.

mät ja (b) pienimmät valintaan oikeuttavat vertausluvut sekä (c) (vaaliliitto, vertausluvun jakaja ja vertausluku)

(b) Pienin		(c) Valitsematta jäänyt	
Kp (3)	12306.3	Sd (5)	11101.6
Sd (5)	9985.8	R (4)	9919.0
MI + Kp + R (7)	10649.7	Skdl (5)	9754.6
Kok (3)	9945.0	MI + Kp (5)	9675.0
Sd (4)	10646.7	Tpsl (1)	10500
Ekdl (4)	10543.0	Sd (4)	9708.0
Kp + Kok + Vpm (4)	10741.2	MI (5)	9760.0
MI + SKesk (5)	8398.0	Skdl (2)	7713.0
MI + SppOpp (4)	7356.2	Spp (1)	7126
Kok (2)	8403.5	Spp (1)	8376
Tpsl (1)	9140	Sd (3)	9120.0
R (5)	9955.0	MI + Kp + SppOpp (8)	9226.7
MI + SppOpp (9)	8769.3	Kok (2)	7396.5
MI + Kp (5)	8642.2	Skdl (4)	8106.2

(2) Vaaliliittojen merkitys

Kolme vasemmistopuoluetta olivat kaikkialla erillään. Tämä hajaannus antoi porvarillisille puolueille poikkeuksellisen suuren vaalitekni- sen edun. Vaaliliittoja solmittaessa oli lähestytty edellä viimeisenä tarkasteltua mahdollisuutta, keskustalaisia vaaliliittoja. Maalaisliitto näet oli taas aktiivisesti mukana vaaliliittoyhteistyössä. Se esiintyi yksin vain Kymen läänissä. Suomen kansanpuolueen kanssa sillä oli kuusi vaaliliittoa: Turun ja Porin läänin eteläisessä ja pohjoisessa, Hämeen pohjoisessa sekä Kuopion, Vaasan ja Lapin läänin vaalipiirissä. Näistä Kuopion ja Vaasan lääneissä oli mukana myös pientalonpoikien puolueen oppositio, jolla oli lisäksi ehdokkaita maalaisliiton vaaliliitossa Uudellamalla, Pohjois-Karjalassa, Keski-Suomessa ja Oulun läänissä. Viidessä vaalipiirissä: Helsingissä, Uudella- maalla, Hämeen eteläisessä, Mikkelin läänissä ja Keski-Suomessa, maalais- liitto oli yhteistyössä juuri perustetun Suomen keskustapuolueen kanssa.

Suomen kansanpuolue oli yksin neljässä vaalipiirissä. Sillä oli vaali- liitto kokoomuksen kanssa Kymen, Mikkelin, Pohjois-Karjalan ja Keski- Suomen lääneissä. Kokoomus puolestaan oli näiden lisäksi vaaliliitossa vapaamielisten kanssa Helsingissä, Uudellamaalla sekä Kymen läänin, Hämeen eteläisessä ja Lapin läänin vaalipiirissä. Yksin se oli viidessä vaali- piirissä. Ruotsalainen kansanpuolue oli omana vaaliliittonaan kolmessa vaalipiirissä, mutta Turun ja Porin läänin eteläisessä se oli yhteistyössä maalaisliiton ja Suomen kansanpuolueen kanssa.

Harjoitettu vaaliliittoyhteistyö aiheutti suhteellisesti suurimman vahin- gon pientalonpoikien puolueelle, joka jäi ilman edustusta. Ellei vaaliliittoja olisi solmittu, se olisi saanut edustajat Pohjois-Karjalasta ja Kuopion lää- nistä. Kansanpuolue sai edellisen paikan vaaliliitossa kokoomuksen kanssa

sekä jälkimmäisen vaaliliitossa maalaisliiton kanssa. Kolmessa muussakin vaalipiirissä kansanpuolue voitti paikan vaaliliittoyhteistyön ansiosta, nimittäin sosialidemokraateilta Keski-Suomessa kokoomuksen kanssa ja Hämeen pohjoisessa maalaisliiton kanssa sekä Skdl:lta Lapin läänissä niin ikään maalaisliiton kanssa.

Taulukko 7 Eriolaisten vaaliliittoyhdistelmien vaikutus puolueiden voimasuhteisiin 4.—5. 2. 1962

	Skdl	Tpsl	Sd	Spp	Ml	Kp	Vpm	Kok	R
Vaalien tulos, jos koko maa olisi ollut yhtenä vaalipiirinä	45	8	39	4	47	13	1	30	13
(1) Vaalien tulos todellisuudessa	47	2	38	—	53	13	1	32	14
(2) Muutokset, jos vaaliliittoa ei olisi solmittu	+3	+1	+2	+2	0	-5	-1	-1	-1
(3) Muutokset, jos Tpsl ja Sd olisivat olleet vaaliliitossa	-1	+2	+7	0	-3	-1	0	-3	-1
(4) Muutokset, jos olisi solmittu vaaliliitot Tpsl + Sd ja Spp + Ml	-2	+1	+5	0	0	-1	0	-3	0
(5) Muutokset, jos maassa ei olisi ollut muita yhteisvaaliliittoa kuin Tpsl + Sd	0	+3	+9	0	-2	-5	-1	-3	-1
(6) Muutokset, jos Kp + Kok + Vpm olisivat olleet vaaliliitossa	0	0	0	+1	-1	-1	0	+1	0
(7) Muutokset, jos myös R olisi osallistunut vaaliliittoihin Kp + Kok + Vpm	-1	0	0	+1	-1	-1	0	+1	+1
(8) Muutokset, jos koko maassa olisi ollut vaaliliitot Spp + Ml + Kp + Vpm + Kok + R	-2	-1	0	0	+2	0	0	0	+1
(9) Muutokset, jos yhteisporvarillisia vaaliliittoa vastassa olisivat olleet Skdl sekä Tpsl + Sd ..	-3	+1	+3	0	0	-2	0	0	+1
(10) Muutokset, jos koko maassa olisi solmittu seuraavat neljä vaaliliittoa: Skdl / Tpsl + Sd / Spp + Ml + Kp + Vpm + R / Kok	-2	+1	+5	0	+1	-2	0	-3	0

Kokoomukselle toivat kansanpuolueen kanssa solmitut vaaliliitot paikan Skdl:lta Mikkelin läänissä ja maalaisliitolta Kymen läänissä. Helsingissä kokoomus sen sijaan menetti paikan vaaliliittokumppanilleen vapaamielisten liitolle, joka olisi yksinään jäänyt ilman edustajaa. Etelä-Hämeessä Suomen keskustapuolueen äänet auttoivat maalaisliittoa saamaan paikan Tpsl:lta ja Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä solmittu laaja vaaliliitto toi ruotsalaisille paikan, joka olisi muutoin mennyt Skdl:lle.

Ilman vaaliliittoyhteistyötä vasemmistopuolueiden edustus olisi näin ollen lisääntynyt kuudella paikalla. Eduskunnan voimasuhteeksi olisi tullut 93—107.

(3) *Sosialidemokraattien hajaannus*

Jos sosialidemokraattien äänet olisi 1962 laskettu yhteisten vaaliliittojen hyväksi, nämä olisivat saaneet yhteensä yhdeksän lisäpaikkaa. Maalaisliitto ja kokoomus olisivat menettäneet kolme edustajaa sekä Skdl, kansanpuolue ja ruotsalaiset kukin yhden. Eduskunnan voimasuhde olisi ollut 95—105.

Yhteiseisiintyminen olisi tuonut Tpsl:lle paikan ruotsalaisilta Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä sekä maalaisliitolta Mikkelin läänissä. Sosialidemokraattinen puolue olisi vienyt paikan Skdl:lta Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiirissä, maalaisliitolta Pohjois-Karjalassa ja Oulun läänissä, kansanpuolueelta Lapissa sekä kokoomukselta Turun ja Porin läänin pohjoisessa, Kymen läänissä ja Kuopion läänissä.

(4) *Tpsl ja Spp*

Edellistä tarkastelua voidaan täydentää ajattelemalla, että pientalonpoikien puolue olisi samalla ollut maalaisliiton kanssa vastaavanlaisessa vaaliliittoyhteistyössä. Tämä ei olisi auttanut pientalonpoikia saamaan yhtään edustajaa, mutta se olisi turvannut maalaisliitolle ne kolme paikkaa, jotka olisi edellisen tarkastelun mukaan menetetty sosialidemokraateille. Tosin Spp:n äänet eivät olisi auttaneet maalaisliittoa säilyttämään paikkaansa Mikkelin läänissä, mutta ne olisivat tuoneet sille lisäpaikan Skdl:lta Keski-Suomessa. Pientalonpoikien yhtyminen Turun ja Porin läänin eteläisen vaalipiirin laajaan vaaliliittoon olisi pelastanut ruotsalaisten paikan sosialidemokraateilta. Voidaan siis todeta, että kahden oppositiopuolueen yhteistoiminta emäpuolueidensa kanssa olisi tuottanut eduskuntaan voimasuhteen 91—109.

(5) *Sosialidemokraattien suurin hyöty*

Edellä kohdassa 2 ollutta tarkastelua taas voidaan jatkaa siitä lähtökohdasta, että sosialidemokraatit olisivat esiintyneet yhdessä, mutta maassa ei olisi solmittu muiden puolueiden välisiä vaaliliittoja. Tämä olisi jo kaventanut porvarillisenemmistöisen voimasuhteen äärimmäisen tasaväiseksi: 99—101.

Tässä tapauksessa sosialidemokraatit olisivat voittaneet kolmen kohdassa 2 mainitun lisäksi vielä yhdeksän muuta paikkaa, nimittäin Tpsl ruotsalaisilta Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä ja kokoomukselta Mikkelin läänissä sekä sos. dem. puolue vapaamielisten paikan Helsingissä, maa-

laisliiton yhdeksännen paikan Oulun läänissä, kokoomukselta paikat Turun ja Porin läänin pohjoisessa ja Kymen läänin vaalipiirissä sekä kansanpuolueen paikat Pohjois-Karjalassa, Kuopion läänissä ja Lapissa.

(6) *Kansanpuolueen ja kokoomuksen yhteistyö*

Tämän jälkeen voidaan tarkastella sitä vaihtoehtoa, että kansanpuolue olisi solminut koko maassa vaaliliiton kokoomuksen (ja vapaamielisten liiton) kanssa sekä samalla luopunut kuudessa vaalipiirissä vaaliliittoyhteistyöstään maalaisliiton kanssa.

Tällä järjestelyllä ei olisi ollut mitään vaikutusta vasemmiston ja porvarillisten puolueiden voimasuhteeseen (87—113). Sen sijaan olisi tapahtunut kaksi paikan vaihdosta porvarillisten puolueiden piirissä. Kuopion läänissä kokoomus ei olisi auttanut kansanpuoluetta viemään pientalonpojilta sitä paikkaa, jonka se sai vaaliliitossaan maalaisliiton ja pientalonpoikien puolueen opposition kanssa. Oulun läänissä kansanpuolueen ja kokoomuksen vaaliliitto olisi voittanut paikan maalaisliitolta; edustajanpaikan olisi saanut kokoomus, jolla oli 404 ääntä enemmän kuin kansanpuolueella. Lapissa ja Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiirissä kansanpuolueen siirtyminen kokoomuksen vaaliliittoon olisi tuonut sille saman paikan, jonka se sai maalaisliiton vaaliliitossa.

(7) *Ruotsalaiset*

Jos ruotsalaiset olisivat myös olleet neljässä vaalipiirissään edellä kuviteltujen kansanpuolueen ja kokoomuksen vaaliliittoihin osapuolena, ne olisivat saaneet pitää Uudellamaalla sen 1958 voittamansa paikan, joka siirtyi 1962 Skdl:lle. Tämän jälkeen vasemmiston ja porvarillisten puolueiden voimasuhde olisi ollut 86—114, ja tilanne muutoin sama kuin kohdassa 6 selostettu.

(8) *Yhteisporvarilliset vaaliliitot*

Suurimman teoreettisen hyödyn porvarilliset puolueet olisivat taas saaneet yhdistämällä kaikkialla kannatuksensa laajan yhteisen vaaliliiton hyväksi vasemmiston ollessa samalla hajaantuneena kolmeksi ryhmäksi. Vuoden 1962 tilanteessa tällä järjestelyllä ei olisi kuitenkaan paljon vaikuttanut eduskunnan voimasuhteeseen. Ruotsalaiset olisivat saaneet äsken mainitun Skdl:n paikan Uudellamaalla, minkä lisäksi maalaisliitto olisi voit-

tanut kaksi paikkaa: Skdl:n neljännen paikan Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä sekä Tpsl:n paikan Keski-Suomessa. Voimasuhde olisi ollut eduskunnassa 84—116.

(9) *Kolmet vaaliliitot*

Edellistä vertailua voidaan jälleen täydentää ajattelemalla, että kaikissa vaalipiireissä olisi ollut vain kolme vaaliliittoa: Skdl, yhtyneet sosialidemokraatit sekä laaja porvarillinen vaaliliitto. Nyt Skdl olisi menettänyt kohdassa 8 mainittujen lisäksi vielä kolmannen paikan, nimittäin Hämeen läänin pohjoisessa vaalipiirissä sosialidemokraateille. Tpsl olisi säilyttänyt paikkansa Keski-Suomessa sekä voittanutkin maalaisliitolta paikan Mikkelin läänissä. Sos. dem. puolue taas olisi voittanut lisäksi kansanpuolueen paikat Pohjois-Karjalassa ja Lapissa. Lopputuloksena olisi ollut eduskunnan voimasuhde 88—112.

(10) *Keskustalaiset vaaliliitot*

Tarkasteltakoon vihdoin sitä vaihtoehtoa, että maan vaalipiireissä olisi ollut neljä vaaliliittoa: Skdl, yhtyneet sosialidemokraatit, laaja keskusta sekä kokoomus yksin. Tässä tapauksessa vasemmisto olisi lisännyt yhteistä eduskuntaan neljällä paikalla voimasuhteeksi 91—109.

Skdl olisi menettänyt Uudellamaalla paikan ruotsalaisille sekä Pohjois-Hämeessä sosialidemokraateille. Viimeksi mainitut olisivat myös voittaneet kansanpuolueen paikat Pohjois-Karjalassa ja Lapissa, kokoomuksen toisen paikan Kuopion läänissä sekä ruotsalaisten toisen paikan Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä. Tpsl olisi ottanut kokoomukselta yhden paikan Mikkelin läänissä. Maalaisliitolle olisi tullut Kymen läänissä kokoomuksen neljäs paikka.

Loppupäätelmät

Vielä 1954:n vaaleissa Suomen puolueolot vastasivat vuosien 1945, 1948 ja 1951 tilannetta: kaikissa vaalipiireissä (paitsi Ahvenanmaalla) asettivat ehdokkaita kaksi vasemmistopuoluetta ja kolme porvarillista puoluetta, minkä lisäksi ruotsalainen kansanpuolue oli muutamassa vaalipiirissä neljäntenä porvarillisena kilpailijana. Sosialidemokraattien jakaantuminen alkoi vaikuttaa 1958:n vaaleissa ja 1962 jokaisessa vaalipiirissä oli erilliset Tpsl:n sekä lisäksi Spp:n vaaliliitot. Pikkupuolueiden esiintymisessä tapahtui

vaihteluita, joiden yleissuunta oli myös lukumäärän lisääntymiseen päin.

Merkittäväntä vaaliliittoyhteistyötä harjoittivat 1954 Suomen kansanpuolue ja kokoomus. Eduskunnassa vasemmiston ja porvarillisten puolueiden voimasuhteeksi tulikin 97—103, kun se olisi ollut ilman vaaliliittoja 100—100. Kansanpuolueen ja kokoomuksen yhteistyön ulottaminen kaikkiin vaalipiireihin olisi vielä siirtänyt jälkimmäiselle yhden Skdl:n paikan. Jos ruotsalainen kansanpuoluekin olisi ollut tällaisissa vaaliliitoissa, se olisi hyötynyt kaksi paikkaa ja eduskunnan voimasuhteeksi olisi tullut 95—105. Kaikkien porvarillisten äänten yhdistäminen olisi aiheuttanut voimasuhteen 92—108.

Vuoden 1958 vaaliliittoyhteistyö oli melko vähäistä, ja sen avulla siirrettiin vain yksi edustajanpaikka maalaisliitolta kansanpuolueelle. Olisi kuitenkin ollut mahdollista vaikuttaa paikkojen jakaantumiseen useissa vaalipiireissä. Laajempi kansanpuolueen ja kokoomuksen yhteistyö olisi jo muuttanut eduskunnan vasemmistoenemmistön 101—99 porvarilliseksi enemmistöksi 98—102. Ruotsalaisten liittyminen näihin vaaliliittoihin olisi tuonut voimasuhteen 96—104, laajat keskustalaiset vaaliliitot puolestaan suhteen 93—107 sekä yhteisporvarilliset vaaliliitot voimasuhteen 91—109.

Vuonna 1962 maalaisliitto tuli aktiivisesti mukaan vaaliliittoyhteistyöhön ja sitä harjoitettiin muutenkin runsaasti. Esimerkiksi kansanpuolue voitti vaaliliittojen avulla viisi paikkaa, kun taas Skdl hävisi niiden tähden kolme ja Spp kaksi edustajaa. Eduskunnan voimasuhteeksi tuli 87—113; ilman vaaliliittoja se olisi ollut 93—107 (laskemalla pientalonpojat vasemmistoon 95—105). Porvarilliset puolueet olivat lähes optimoineet vaaliliitoilla saatavan hyötynsä: niiden laaja yhteisesiintyminen olisi kaventanut vasemmiston edustusta enää kolmessa vaalipiirissä, siis voimasuhteeksi 84—116. Sosialidemokraattinen puolue taas kärsi hajoamisestaan niin paljon, että sos.dem. puolueen ja Tpsl:n äänimäärät olisivat tuottaneet yhteisissä vaaliliitoissa yhdeksän lisäpaikkaa ja muuttaneet eduskunnan voimasuhteen luvuiksi 95—105.

Yhteisten vaaliliittojen solmiminen on siis vaikuttanut eduskunnan voimasuhteisiin kaikissa tarkastelluissa vaaleissa. Niillä muutettiin edustajanpaikkojen jakaantumista vuonna 1954 neljässä ja 1958 yhdessä, mutta 1962 kerrassaan kymmenessä vaalipiirissä.

Paljon useammat edustajanpaikat olisivat kuitenkin olleet siirrettävissä puolueelta toiselle, jos yhteisvaaliliittoja olisi ollut enemmän; eipä esitettyssä tarkastelussa ole vielä otettu huomioon läheskään kaikkia mahdollisia yhdistelmiä. Niinpä on jätetty laskematta vasemmiston yhteisesiintymisen vaihtokukset, koska Skdl:n ja sos.dem. puolueen vaaliliittoyhteistyötä ei ole käytännössä esiintynyt. Sekin 'vaihteluväli', jonka puitteissa eduskunnan vasemmisto—oikeisto -suhdetta olisi voitu muuttaa pelkillä porvarillisten

puolueiden vaaliliitoilla tai niiden solmimatta jättämisellä, käsitti vuoden 1954 vaaleissa kahdeksan edustajanpaikkaa, 1958 kymmenen paikkaa sekä 1962 yhdeksän paikkaa. Mutta jos otetaan huomioon viimeisten vaalien osalta myös Tpsl:n ja sos. dem. puolueen yhteistyön tai sen puuttumisen vaikutukset, 'vaihteluväli' melkein kaksinkertaistuu. Puolueiden äänimäärien pysyessä muuttumattomana voisi nykyisessä eduskunnassa olla vasemiston edustajia mikä tahansa määrä 84:stä 99:ään aina sen mukaan, kuinka eri vaalipiirien vertausluvut lasketaan todellisille tai kuvitelluille vaaliliittoyhdistelmille. Skdl:n liittäminen yhteisvaaliliittojen osapuoleksi lisäisi edelleen vaihtelumahdollisuuksia.

Yhtä vaalipiiriä kohden perustettiin vuoden 1954 vaaleissa keskimäärin 4.9 erillistä vaaliliittoa, mutta 1958:n vaaleissa 5.9 vaaliliittoa. Keskimäärän kasvu kuvastaa puolueoloissa alkanutta epävakaisuutta ja vaaliliittoyhdistyksen vähentymistä. Mutta vuoden 1962 vaaleissa keskimäärä nousi vain 6.5:ksi, vaikka mm. kaksi uutta puoluetta perusti omat vaaliliittonsa kaikissa vaalipiireissä. Oli saavuttu jo lähelle sitä rajaa, jonka jälkeen ei kannata yrittää yksin. Kaikissa vaaleissa tosin on esiintynyt etenkin uusien puolueiden optimismia, mutta yleisesti puolueet osaavat arvioida, onko niillä yksin mahdollisuuksia siihen noin 7 000—12 000 äänen määrään, joka vähintään on tarvittu edustajan saamiseen. Toinen laskelma koskeekin jo suurempien puolueiden mahdollisuuksia lisätä omaa edustustaan tai ainakin pienentää vähiten toivotun kilpailijan eduskuntaryhmää. Tällaisten laskelmien perustat kehittyvät yhä epävarmemmiksi, jos puolueolot pysyvät yhtä rikkinäisinä kuin 1962 tai jos pirstoutuminen jatkuu edelleen. Ja samalla vaaliliittoyhdistyksen merkitys kasvaa.

Esitetyssä tarkastelussa on pyritty lähinnä toteamaan, kuinka paljon Suomen suhteellisissa vaaleissa voidaan vaikuttaa puolueiden voimasuhteisiin pelkän vaaliliittoyhteistyön avulla. Tarkastelu on ollut siinä suhteessa realistinen, että sen perustana on käytetty kolmien vaalien todellisia äänimääriä. Mutta elävän kuvan saaminen edellyttäisi lisäksi, että tunnettaisiin tähän vaikuttavalta osin myös puolueiden vaalitavoitteita ja äänestäjien suhtautumista. Olisi mm. selvitettävä, mitä puolueita mikin puolue todella haluaa — valtakunnallisesti tai joidenkin yksityisten vaalipiirien tasolla — painaa pienemmäksi ja minkä vieraan eduskuntaryhmän ne mieluummin sietävät kasvavan. Selvitysten olisi kohdistuttava myös ehdokasasettelun ja vaalimainonnan taktiikkoihin sekä vaaliliittoyhteistyön riskeihin. Äänestäjistä taas olisi tiedettävä, missä olosuhteissa he palkitsevat puoluetta, joka yrittää vaaleissa yksin tai karttaa jotakin vaaliliittokumppania, milloin he taas rankaisevat puoluettaan, kun tämä vaarantaa ehkä saavutettavan vaalituloksen pidättymällä vaaliliittoyhteistyöstä.